

Onderwijs Service Bureau

Postbus 675
8901 BL Leeuwarden

Gardeniersweg 2
8933 AA Leeuwarden
T 058 - 253 40 00
info@nordwincollege.nl
www.nordwincollege.nl

Kvk-nummer 41246832

Provincie Fryslân

T.a.v. Dr. Ir. S.C. de Vries

Postbus 20120

8900 HM Leeuwarden

Leeuwarden, 14 juli 2021

Betreft: Verkenning mogelijkheden verduurzaming bloembollenteelt in Fryslân

Betreft: AGV 41032

Uw kenmerk: 01867956

Geachte heer de Vries,

Het is mij een genoegen u hierbij de notitie aan te bieden waarin de mogelijkheden van het verduurzamen van de (lelie-)bollenteelt in de provincie wordt beschreven.

In het vertrouwen u hiermee van dienst te zijn,

Hoogachtend,

Dirk Osinga

Notitie

Verkenning mogelijkheden verduurzaming bloembollenteelt in Fryslân

Uitgebracht aan:

Provincie Fryslân
T.a.v. dhr. Dr. Ir. S.C. de Vries
Postbus 20120
8900 HM Leeuwarden

Uitgebracht door:

Nordwin College
D. Osinga
Postbus 675
8901 BL Leeuwarden

Aanleiding

De bezorgdheid van inwoners in een aantal gemeenten in Fryslân over het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen in de bollenteelt heeft geleid tot een behoorlijk verschil van mening tussen telers en omwonenden. Bollentelers voeren aan binnen de wettelijke normen te blijven, terwijl omwonenden eisen dat er preventieve maatregelen getroffen worden om de bevolking te beschermen. Er wordt naar de overheden (Rijk, provincies, waterschap en gemeenten) gekeken om handelend op te treden en zo uit de patstelling te raken. Het resultaat zou moeten zijn een dialoog tussen partijen op gang te brengen die leidt naar wederzijds begrip en samenwerking. De discussie over gewasbescherming beperkt zich niet tot de bollentelers.

In Fryslân heeft de provinciale overheid het initiatief genomen om een verkenning uit te voeren naar de beste manier om uit de impasse te komen. De provincie heeft daartoe Nordwin College de opdracht gegeven om deze verkenning uit te voeren. De verkenning moet leiden tot een aantal aanbevelingen waar zowel omwonenden, telers en gemeenten mee uit de voeten kunnen. Telers, omwonenden, belangengroeperingen, de gemeenten Ooststellingwerf, Weststellingwerf en De Fryske Marren en Wetterskip Fryslân zijn door middel van een vragenlijst en soms een telefonisch consult betrokken. Er is informatie ingewonnen over de pilot die is gestart in Drenthe in de gemeente Westerveld.

Historie

In Friesland wordt al eeuwenlang bollen geteeld. Meestal is de tulp daarbij in beeld maar ook lelies kennen al een lange historie. Zo werd in 1932 op de proeftuin in Marrum een collectie lelies aangelegd waarvan het zaad werd gewonnen. De veredeling kreeg helaas een voortijdig einde door een brand in de opslag tijdens de Tweede Wereldoorlog. Pas in de jaren tachtig kwam er opnieuw belangstelling. Door vernieuwing in het assortiment was er veel vraag uit de markt en was er behoefte aan geschikte grond. Die grond vond men vooral in het Zuidoosten en Zuidwesten van de provincie. Humeuze zandgronden bleken bij uitstek geschikt. Akkerbouwers in dat gebied, op zoek naar een beter verdienmodel, kregen dankzij de teelt op contractbasis, de mogelijkheid om bollen (van goede kwaliteit) te telen. De eerste vragen over de teelt zijn vanaf dat moment gesteld. Een nieuwe teelt in een gebied dat overwegend bestond uit melkveehouderij en deels akkerbouw. De teelt is kapitaals- en kennisintensief. Het areaal groeide fors tot een hoogtepunt in 2000 met 573 hectare lelies. Daarna is de groei gestagneerd. In 2019 werd door de Bloembollenkeuringsdienst (BKD) nog maar 270 hectare lelies gekeurd.

Bloembollen in Fryslân, 2019 CBS	
Gemeentenaam	Hectare bloembollen
De Fryske Marren	183,4
Harlingen	16,6
Heerenveen	117,5
Noardeast-Fryslân	11,4
Ooststellingwerf	3,4
Opsterland	6,8
Súdwest-Fryslân	43,3
Waadhoeke	48,3
Weststellingwerf	181,7
Totaal	612,4

Een gedeelte van het areaal wordt voor eigen rekening en risico geteeld, de rest op contract voor ondernemers uit een ander gedeelte van Nederland. In 2020 was het totaal areaal in Fryslân gezakt naar 571 hectare (CBS) tulpen, lelies en gladiolen. Het betreft een tiental bedrijven uit de provincie die zeker 20 andere bedrijven faciliteren.

Werkwijze verkenning

In de afgelopen periode is contact geweest met omwonenden, telers en de meest betrokken gemeenten Oost- en Weststellingwerf en De Fryske Marren. Steeds is verzocht de relevante vragen uit de opgestelde vragenlijst te beantwoorden. Getracht is daarmee een zo duidelijk mogelijk beeld van de situatie te krijgen. Daarnaast is contact gezocht met een aantal buurgemeenten. Via Stichting Regionaal Onderzoek Lelieteelt (ROL) was het ook goed mogelijk om in contact te komen met vertegenwoordigers van de pilot Duurzame Bollenteelt Drenthe en de gemeente Westerveld. Er is een werkbezoek gebracht aan Oudemirdum.

Verder is met CLM besproken wat de status is van het door hen eerder ingediende onderzoek gericht op het begeleiden van telers in Nederland met bedrijfsondersteunende systemen (BOS).

Stand van zaken

In de gemeenten Oost- en Weststellingwerf en De Fryske Marren zijn een zestal bedrijven die zich geheel of gedeeltelijk gespecialiseerd hebben in de teelt van bollen. De lokale telers geven aan dat ze zich bewust zijn van de vragen die er in de directe omgeving en in de maatschappij leven. Ze geven aan dat ze graag mee willen werken aan oplossingen, maar voelen zich vaak gefrustreerd omdat ze, ondanks dat ze zich goed houden aan wet- en regelgeving, worden aangesproken op hun gedrag. De aanvullende eisen die soms worden voorgesteld zullen het voortbestaan van het bedrijf ernstig bedreigen. Door bedrijven die niet in de gemeente gevestigd zijn vindt incidenteel ook bollenteelt plaats. Deze bedrijven opereren anoniemer.

Bij de al dan niet georganiseerde omwonenden heeft men zorgen over gezondheid, biodiversiteit, landschap en natuur. Die zorgen leven het sterkst in de gemeente De Fryske Marren.

Alle lokale telers geven aan dat ze bij het zoeken naar percelen voor de teelt proactief contact zoeken met omwonenden. In veel gevallen worden onderling afspraken gemaakt over het aanleggen van een spuitvrije zone het inzaaien van bloemrijke akkerranden of mais en het uitwisselen van informatie via een App. Dit contact wordt gewaardeerd en heeft er tot op heden voor gezorgd dat de verhoudingen niet verder zijn gepolariseerd.

Het kost enige moeite om bij de gemeenten Ooststellingwerf en Weststellingwerf in contact te komen met de juiste afdeling of beleidsambtenaar met vragen over de bollenteelt.

Weststellingwerf kwam na die zoektocht met een memo. In het halfjaarlijks overleg met de LTO afdeling heeft kort geleden de bollenteelt op de agenda gestaan. Op basis van de gevoerde gesprekken geeft Weststellingwerf aan vertrouwen te hebben in de huidige aanpak van de lokale telers en geen behoefte te hebben aan een convenant. In Ooststellingwerf gaf de meest betrokken ambtenaar middels een collega aan dat het onderwerp geen prioriteit had en dat er voor half juli geen tijd was voor het invullen van het vragenformulier. Gezien het beperkte oppervlakte bloembollen dat er nog wordt geteeld is dat begrijpelijk.

In de gemeente De Fryske Marren wordt de problematiek ook op het gemeentehuis serieus genomen. In eerdere gesprekken is toegezegd dat er beleid zal worden ontwikkeld. Er wordt gesproken over een paraplubestemmingsplan. De route die daarmee wordt gekozen heeft veel juridische uitdagingen. Op korte termijn levert het geen milieuwinst en verdere verharding van de standpunten.

Omwonenden en telers kunnen de knelpunten niet samen oplossen. Er is volgens de omwonenden onvoldoende bekend over de effecten op korte en langere termijn en de door telers verstrekte informatie wordt niet vertrouwd. Informatiebijeenkomsten worden gewaardeerd en leveren meer inzicht. Het ontbreekt echter aan een eenduidige door iedereen gedeelde conclusie. Publicaties in kranten en discussies op sociale media werken polariserend. Van gezamenlijke overheden wordt gevraagd naar een helder en consistent beleid en maatregelen op het snijpunt van landbouw, volksgezondheid en ruimtelijke ordening.

Vertrouwen

Europees en landelijk wordt gesproken over vergroening van het beleid. Helaas is dat een discussie die vrij abstract wordt gevoerd en waarvan de resultaten pas in 2030 worden verwacht en wellicht nog later. Omwonenden hebben weinig vertrouwen in Europese en Nederlandse instituties als de European Food Safety Authority (EFSA), Commissie Toelating Gewasbeschermingsmiddelen en Biociden (CTGB), Rijksinstituut Voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM), Nederlandse Voedsel- en Waren Autoriteit (NVWA), enz. . Te vaak hebben die in de ogen van de bewoners in het verleden een middel toegelaten waarvan later alsnog nadelige effecten werden gezien, of letten onvoldoende op de combinatie van middelen. Het CTGB hanteert bij de uitslagen van haar onderzoek een factor 1.000 als safety factor. Sociale media en een kritische organisatie, zoals Meten=Weten in Drenthe, wakkeren de onrustgevoelens aan. Feiten, meningen en emoties lopen hier helaas behoorlijk door elkaar. De sector vertrouwt op de toelatingsprocedure van het CTGB, die aangeeft welke middelen veilig zijn bij verantwoord gebruik.

Onderzoek

Het onderzoek van RIVM* waarin onderzocht is hoe de verspreiding van toegepaste stoffen in de bloembollenteelt verloopt en welke stoffen daarbij worden teruggevonden wordt gewaardeerd. Het doet echter geen uitspraak over de mogelijke schadelijke gevolgen van de aangetroffen stoffen. Daarvoor is aanvullend onderzoek gestart. RIVM geeft aan dat in Nederland 2,2 miljoen mensen op minder dan 250 meter van een agrarisch perceel wonen. Deels zijn dat de agrarisch ondernemers en hun families, de rest zijn omwonenden. Door hun intensievere betrokkenheid wordt bij de agrariërs de blootstelling een factor 100 hoger gemeten dan bij overige omwonenden. Bollentelers werken bewust mee aan het nader onderzoek.

Wetterskip Fryslân heeft in 2018 een onderzoek gedaan tot aan de rand van bollenpercelen en daar geen verontrustende conclusies aan verbonden. Ze concentreren zich nu op het water dat vrijkomt bij het spoelen van de bollen na de oogst. De kwaliteit van het oppervlaktewater wordt meegenomen in de routinecontrole. Ook bij NVWA en GGD is geen specifieke aandacht voor de bollenteelt in Friesland. De gemeente Ooststellingwerf en Weststellingwerf melden weinig klachten te ontvangen.

Onderzoek gezondheid

In het vijfjarige EU programma Home (sprint-h2020.eu) wordt ook in Friesland onderzoek gedaan naar gezondheidseffecten. SPRINT is gebaseerd op een benadering met meerdere actoren om belanghebbenden te betrekken en behoeften te identificeren, het bewustzijn van boeren en burgers te verbeteren, en gezamenlijke ontwikkeling van nieuwe strategieën om de afhankelijkheid van het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen te verminderen. In Noord-Nederland zullen naar verwachting 72 personen meedoen (Boeren, buren en consumenten). Er is in dit werkpakket gekozen voor aardappelteelt.

Trend

Door milieuorganisaties wordt bezwaar gemaakt tegen het in gebruik nemen van nieuwe percelen. Productie van voedsel en siergewassen mag alleen als er aantoonbaar geen effect op de omgeving is. Recent is een uitspraak van de rechtbank Noord-Nederland over de

aanleg van drainage bij een Natura 2000 gebied. De provincie, als vergunningverlener, zal aan moeten tonen dat de impact op een Natura 2000 gebied van de combinatie van drainage en gewasbeschermingsmiddelen nihil is. De beoordeling door een ander overheidsinstituut zoals het CTGB volstaat dan niet meer. De consequenties van deze uitspraak zullen in hoger beroep vast aan de orde komen en raken de gehele landbouwsector.

Pilot Westerveld

In de gemeente Westerveld, provincie Drenthe wordt op initiatief van het Ministerie van LNV een regionaal pilotproject gestart. Dit project is onderdeel van het Landelijk Uitvoeringsprogramma Toekomst Gewasbescherming 2030 en heeft als naam Duurzame Bollenteelt Drenthe. In het project, onder leiding van de provincie Drenthe, wordt een oplossing gezocht voor de knelpunten van omwonenden bij het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen door agrarische ondernemers. Het ministerie van LNV faciliteert de provincie hierbij.

De pilot bestaat uit drie onderdelen:

- Weerbare planten in een weerbaar teeltsysteem, kennisontwikkeling luis, virus, andere ziektes en onkruidbestrijding;
- Samenwerking en dialoog tussen telers en omwonenden;
- Toelating effectieve middelen met een lagere milieubelasting, toewerken naar een effectief gewasbeschermingsmiddelenpakket.

De pilot loopt drie jaar: 2021-2023. In totaal wordt er 1,2 miljoen euro besteed. Aan de projectorganisatie wordt nog gewerkt. Er wordt onderzoek gedaan op praktijkpercelen zodat telers en omwonenden direct de resultaten kunnen zien en telers deze wellicht ook bedrijfsbreed kunnen toepassen. Er zijn momenteel 20 verschillende ideeën die Bottom up worden onderzocht.

Aanbevelingen

Voor de korte termijn

Omwonenden en telers vragen om een actieve overheid, ook regionaal.

De oproep is om op korte termijn te laten merken dat er bij die overheden beweging is.

En verder:

- Schep tijdig duidelijkheid voor telers in verband met hun toekomstige investeringen.
- Maak een scheiding tussen feiten en emotie.
- Stimuleer in de regio goede voorbeelden.

Voor de lange termijn: structurele aanpak

Europees en landelijk:

- Aanpassing van het toelatingssysteem van middelen. Meer 'groene middelen', betere middelen met minder milieubelasting, een meer systeemgerichte toetsing, jaarrond en

gericht op het hele bedrijf en de omgeving. Lokale maatregelen zullen een waterbedeffect geven: verplaatsing van het probleem naar andere gebieden en verlies van economische activiteit in de eigen gemeente.

Provinciaal en gemeentelijk

In de gevoerde gesprekken en uit de ingevulde vragenlijsten komen bruikbare suggesties naar voren die in het vervolg van deze verkenning kunnen worden uitgewerkt. Er wordt door alle partijen constructief meegedacht. Dat is duidelijk anders dan in de gemeente Westerveld in Drenthe. Of vanuit die opstelling een modus kan worden gevonden waarin de gemeenten in Zuid Friesland en de provincie samen optrekken of dat de gemeente De Fryske Marren hierin het initiatief wil nemen is niet verder onderzocht. Wellicht is er via de Streekagenda iets te organiseren en ook te faciliteren?

Een aantal aanbevelingen:

1. Ontwikkelen en/of ontsluiten van goede, gevalideerde informatie, communicatie aanpak en wellicht een centraal meldpunt. Eén centraal punt waar vragen en eventueel klachten kunnen worden ingediend ontbreekt tot dusver. Dat draagt ertoe bij dat burgers zich niet gehoord voelen.
2. De grootste bron van irritatie bij plaatsen als Oudemirdum en Wyckel is de vrijwel jaarlijks optredende zandstorm. Het geeft veel overlast. Dit is geen specifiek probleem van de bollenteelt. Het voorkomen van erosie is een uitdaging. Behoud van het karakteristieke landschap is een universeel belang.
 - Het Wetterskip heeft geen belang bij dichtgestoven sloten en greppels.
 - Telers krijgen van buurpercelen wellicht ongewenste onkruidzaden en plaagorganismen.
 - Omwonenden willen geen zwart zand in tuinen en in huis. Het stof kan resten van gewasbeschermingsmiddelen bevatten.

Er zijn bestaande methoden die ook in Gaasterland kunnen worden toegepast die dit probleem beperken of zelfs volledig oplossen. Het zaaien van een groenbemester of het aanbrengen van een stuifbestrijder met bv. cellulose wordt ook elders toegepast. Door goed en tijdig overleg met landeigenaren, pachters, omwonenden en brancheorganisaties moet dit probleem kunnen worden opgelost. Daarvoor is nodig dat eventuele pachters van buiten de gemeente uit hun anonimiteit worden gehaald. Het zou goed zijn een vertrouwenspersoon te benoemen die dit wil gaan organiseren.

- Via het regulier overleg van de provincie met LTO Noord/ KAVB kan dit probleem worden geagendeerd. In principe is het voorkomen van stuiven een zaak van de telers.
- Overleg met de verpachters van percelen. Wellicht kunnen verpachters (vaak lokale melkveehouders) rekening houden met de locatie van het perceel dat ze willen verhuren aan een bollenteler.
- Overleg van de gemeente De Fryske Marren met plaatselijke LTO Noord afdeling (aangevuld met een vertegenwoordiger van KAVB Kring Noord-en Oost Nederland).

Het oplossen van deze kwestie zal voor het herstel van vertrouwen een quick win zijn.

3. Gebiedsgericht beleid: Inzetten op onderzoek en kennisontwikkeling gekoppeld aan de begeleiding van telers door een onafhankelijk adviseur (bv. van CLM of Delphy). Maatregelen kunnen zijn: advies bij substitutie van bestaande middelen door minder milieubelastende alternatieven, het toepassen van BeslissingsOndersteunende Systemen (BOS) met behulp van weerpalen en meer precisietechnieken. Sommige adviezen zullen niet zichtbaar zijn in mindere aanwezigheid van spuitmachines, maar wel in (meetbare) milieubelasting. Monitoring kan deze verschillen zichtbaar maken. Het eerder door CLM ingediende voorstel zou een begin kunnen zijn, maar is minder uitgebreid.
4. Gesuggereerd is een proefveldje in het gebied waarin wordt geëxperimenteerd met o.a. biostimulanten en groene alternatieven. Telers en omwonenden kunnen elkaar op deze neutrale plek treffen, suggesties doen en informatie uitwisselen.
5. Stimuleren van initiatieven die duurzame teelt bevorderen. Een aantal keren is in dit verband kwekerij *de tulpenbrouwerij* bij Warns genoemd. (www.Tulpenbrouwerij.nl).
6. Het instellen van brede spuitvrije zone's zal bij teeltbedrijven grote economische impact hebben, terwijl aan de milieuwinst daarvan wordt getwijfeld. Voor eventuele saneringen van onoplosbare schrijnende of ongewenste situaties via uitkoop en/of compensatie zal voldoende geld voor stimuleringsbeleid beschikbaar moeten worden gesteld.
7. Door diverse betrokkenen zowel van de kant van telers, omwonenden en de gemeente Weststellingwerf wordt een convenant niet als praktische oplossing gezien. De energie die wordt gestoken in het op papier zetten van structurele afspraken tussen alle partijen zou ook gestoken kunnen worden in concrete, zichtbare, acties.

Telers vragen tijd en vertrouwen om naar een werkelijk duurzame landbouw toe te groeien, gebruikmakend van kennisontwikkeling, investeringen, nieuwe (resistente) gewassen en van de best beschikbare technieken. Als kans wordt gezien om daar gezamenlijk in op te trekken is er voor alle partijen een duurzame toekomst.

Vanuit Plaatselijk Belang Oudemirdum komt het dringende verzoek om de visie 'Vitale teelt 2030' van de KAVB als uitgangspunt mee te nemen. Hierin geeft de branchevereniging aan dat in de nabije toekomst de branche naar een totaal andere manier van bedrijfsvoering zal moeten overschakelen, waarbij natuur veel meer onderdeel dient zijn van de bedrijfsvoering.

14 juli 2021
Dirk Osinga

Bronnen:

- * <https://longreads.cbs.nl/nederland-in-cijfers-2020/welke-bloembollen-telen-we-het-meest/>
- * M. Buitenkamp, M. Kool; 2019; Memo Uitgesproken.
- * RIVM onderzoek
<https://www.rivm.nl/nieuws/beter-beeld-van-blootstelling-omwonenden-aan-bestrijdingsmiddelen>
- * <https://balkstercourant.nl/artikel/1163426/de-tulpenbrouwerij-kweekt-nieuwe-tulpensoorten-zonder-chemische-bestrijdingsmiddelen-en-kunstmest.html>
- * Vitale teelt: <https://assets.kavb.nl/docs/0a8d50e9-dd10-4854-b4b6-b47e05245844.pdf>